Voorstel college van B&W gemeente Aalten

Onderwerp	Uitbreiding Nationaal Onderduikmuseum
Verantwoordelijk team	1. Team Openbare Ruimte
Opsteller	Klaasje Wartena
Portefeuillehouder	H.J. Groters
Kenmerk	Z/25/179392/D-644248
Datum voorstel	28 april 2026
Vertrouwelijkheid	Openbaar
Gewenste datum Raad	
Voorstel/mededeling Raad	
Uitvoeringsprog. Raad	5. Ontspanning en vrije tijd

Toelichting voorstel

Samenvatting

Portefeuillehouder: H.J. Groters

Het Nationaal Onderduikmuseum in Aalten heeft plannen voor vernieuwing en uitbreiding. Er is een totaalplan gemaakt voor een toekomstbestendig, duurzaam en samenhangend museumcomplex inclusief het recent aangekochte pand Markt 18. In het plan is een glazen looproute (de 'ketting') het verbindende element waarmee de gebouwen via een logische route met elkaar verbonden worden. Om deze ketting te kunnen realiseren is verlegging van een deel van het Frerikspad noodzakelijk. De nieuwe entree van het museum komt in Markt 18, net als de museumwinkel en de VVV. Verder zijn er plannen om het terrein achter het museum een groene inrichting te geven. Het plan ligt nu op hoofdlijnen ter besluitvorming voor, vervolgstap is het indienen van een vergunningaanvraag door het museum.

Voorgestelde beslispunten

De beslispunten zijn:

1. Akkoord te gaan met de hoofdlijnen van het ontwerp voor vernieuwing en uitbreiding van het Nationaal Onderduikmuseum
2. Akkoord te gaan met het afwijken van de geldende parkeernorm zoals aangegeven in de Beleidsregel parkeernormen gemeente Aalten
3. Het verzoek van het Onderduikmuseum voor garantstelling voor subsidies af te wijzen

Besluit

Akkoord.

Inleiding

Het Nationaal Onderduikmuseum in Aalten vertelt de geschiedenis van onderduiken en verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog aan de hand van 'kleine' persoonlijke verhalen. Het gaat ook over keuzes als onderduiken, vluchten, helpen of wegkijken. Dilemma's die toen speelden en nog steeds actueel zijn. Het museum wil dit verhaal graag blijven vertellen en daarvoor is vernieuwing en uitbreiding nodig. Men bouwt daarom aan een toekomstbestendig, duurzaam en samenhangend museumcomplex rondom het authentieke onderduikpand Markt 12. Markt 14 en 16 zijn ook onderdeel van het museum en recent is in 2024 het pand Markt 18 aangekocht.

Er is een totaalplan gemaakt voor het hele complex met een glazen looproute (de 'ketting') als verbindend element, zie bijlage 1 voor het voorlopig ontwerp en bijlage 2 voor de brochure die het museum over de plannen heeft gemaakt. De totale investering bedraagt bijna 9,5 miljoen euro, waarvan een deel nog verworven moet worden. Het museum gaat de werkzaamheden dan ook stapsgewijs uitvoeren en is inmiddels gestart met de verduurzaming van Markt 12. Daarna volgt onder meer de verbouwing van Markt 18. Men wil graag op korte termijn een vergunningaanvraag indienen voor het totaalplan. Vooruitlopend daarop is het museum met de gemeente in gesprek gegaan om te bespreken hoe we tegen de plannen aankijken. Ook heeft men in een korte notitie de belangrijkste punten toegelicht (zie bijlage 3). De uitkomsten en overwegingen leggen we met dit voorstel aan u voor. Met het besluit over de hoofdlijnen van het ontwerp kan het museum verder met de definitieve uitwerking en de vergunningaanvraag.

Argumenten

1.1 Het museum ontwikkelt zich tot een toonaangevend kenniscentrum over onderduiken en verzet.

Het Nationaal Onderduikmuseum wordt steeds meer een belevings- en kenniscentrum Onderduiken, zowel lokaal als nationaal en internationaal. Het vertelt het persoonlijke en universele verhaal van mensen in nood, mensen met moed en de keuzes daartussen: onderduiken, vluchten, helpen of wegkijken. Dit is nog steeds actueel, zeker momenteel met alle spanningen in de wereld. Er komt een nieuwe, vaste

tentoonstelling waarin het onderduiken thematisch, chronologisch en geografisch wordt verduidelijkt. Verder wordt gewerkt aan een database en een landelijk digitaal netwerk over onderduik, in samenwerking met onder meer de Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45. Deze stichting is een verband van grotere musea en herinneringscentra over WO2 in Nederland en het Onderduikmuseum is daar één van. Op deze manier ontwikkelt het Nationaal Onderduikmuseum zich tot hét kennis- en ontmoetingscentrum over onderduiken en in samenhang daarmee verzet en vrijheid.

1.2 De nieuwe entree in Markt 18 zorgt voor herkenbaarheid en toegankelijkheid.

In 2024 heeft het museum het pand Markt 18 aangekocht, waardoor het museum uit kan breiden. Men streeft uiteindelijk naar 40.000 - 50.000 bezoekers per jaar, een verdubbeling van het huidige aantal. Door het nieuwe pand is er meer ruimte voor tijdelijke tentoonstellingen, maar ook voor verplaatsing van de entree, inclusief de museumwinkel en VVV. De huidige entree zit redelijk verstopt en is vanaf de Markt bereikbaar via het Frerikspad. Door verplaatsing van de entree naar de Markt is deze veel beter zichtbaar. Dat blijkt zelfs nu al, veel bezoekers denken dat Markt 18 de entree is van het museum. Het is de bedoeling om het pand terug te brengen naar de vroegere eclectische stijl en te zorgen voor een goede toegankelijkheid voor bijvoorbeeld rolstoelgebruikers. Daarvoor moet de bestaande hellingbaan worden aangepast. Meer informatie is te vinden in bijlage 4 (Studie naar herstel van voorgevel Markt 18) en bijlage 5 (impressie van de nieuwe entree).

Wat betreft de bestemming heeft het pand de bestemming Centrum - Kernwinkelgebied. Binnen deze bestemming is cultuur en ontspanning bij recht toegestaan. Cultuur en ontspanning is gedefinieerd als: 'een atelier, bioscoop, creativiteitscentrum, dansschool, museum, muziekschool, muziektheater of theater'. Een bestemmingswijziging is daarom niet nodig

1.3 De glazen 'ketting' verbindt alle gebouwen met elkaar en vormt een logische route.

Bezoekers starten in de toekomst hun bezoek aan het museum in Markt 18. Dit pand moet dan ook op een goede manier worden verbonden met de rest van het museum. Hiervoor is de 'ketting' ontworpen als logische route naar en door alle panden. Ook is het hierdoor mogelijk om de ontvangst van schoolklassen te scheiden van individuele bezoekers. Die worden namelijk in de dorpsboerderij (Markt 16) ontvangen. De overdekte looproute is voor een groot deel buiten het bouwvlak gesitueerd. Om die reden is het initiatief besproken op de intaketafel. De ontwikkeling vindt plaats binnen het bestaande museumterrein en sluit aan bij de cultuurhistorische context van het monumentale complex. De ingreep tast de cultuurhistorische waarden niet aan, maar versterkt juist de samenhang en de leesbaarheid van de gebouwen als geheel. De huidige situatie wordt verbeterd omdat een functioneel ondergeschikte routing wordt vervangen door een samenhangende verbinding. De ingreep kan daarmee worden gezien als een hoogwaardige toevoeging die past bij de ambitie van het museum. Wij zijn van mening dat deze ontwikkeling daarom ruimtelijk aanvaardbaar is. Enkele impressies zijn te vinden in bijlage 6 en 7.

1.4 Verlegging van een deel van het Frerikspad is nodig om de glazen 'ketting' te kunnen realiseren.

Om Markt 18 met de rest van het museum te kunnen verbinden, wordt een deel van het Frerikspad (tussen Markt 14 en Markt 18) overschreden. Hierdoor is dit stuk van het Frerikspad na realisatie van de plannen niet meer openbaar toegankelijk en wordt het onderdeel van het museum. Het Frerikspad tussen Markt 14 en 18 is sinds 1985 onderdeel van de Gängeskes die langs Markt 16 naar de Prinsenstraat doorloopt. Uit bouwhistorisch onderzoek blijkt dat het pad voor die tijd bij Markt 14 hoorde en van oorsprong dus geen onderdeel is van de Gängeskes. Sinds 2012 is het wel een onderdeel van de Gängeskesroute. Het museum heeft diverse andere verbindingsmogelijkheden onderzocht, maar geen goed alternatief gevonden. Een doorloop op hoogte maakt de routing binnen het museum onoverzichtelijk en onlogisch en een onderdoorgang is financieel niet haalbaar. Bezoekers moeten wel droog en beschut over kunnen steken, overschrijding van het Frerikspad is dan de enige optie. Het is wel de bedoeling om een transparante verbinding met deuren te maken. Hierdoor blijft het zicht op het achterliggende Frerikspad en de Markt behouden en kan op bijzondere dagen, zoals bijvoorbeeld de Open Monumentendag, de toegang opengezet worden.

Een goed alternatief voor de route naar het terrein achter het museum richting de Prinsenstraat is een toegang vanaf de Landstraat. De nu al bestaande steeg achter Markt 18 kan hiervoor gebruikt worden, waarmee het Frerikspad dus wordt verlegd. In maart 2025 heeft het museum de verbouwingsplannen en de alternatieve route gepresenteerd aan de buurt. Omdat het belangrijk is dat er een goede verbinding komt tussen de verschillende panden van het museum en het hier niet om een historische verbinding gaat, vinden we verlegging van het Frerikspad verdedigbaar. Hiermee sluiten we ook aan bij de reacties van het Planoverleg Cultuurhistorie Gelderland en de commissie Omgevingskwaliteit (zie 1.6).

1.5 Uitbreiding van de expositieruimte zorgt voor meer ruimte voor een nieuwe, vaste expositie.

Het museum wil graag de bestaande expositieruimte uitbreiden, zodat er ruimte ontstaat voor een nieuwe, vaste expositie. Deze gaat over onderduiken in lokaal, (Eu)regionaal en (inter)nationaal verband. De onderduik en het verzet in Aalten stond niet op zichzelf, maar vertakte zich door heel Nederland en verder. Het gaat om een uitbreiding op de begane grond waar momenteel kliko's staan. Hiermee wordt het toegestane bebouwingspercentage overschreden. De ingreep is beperkt van omvang en ruimtelijk goed inpasbaar binnen de bestaande structuur van het complex. Vanaf de openbare ruimte is de uitbreiding nauwelijks zichtbaar, waardoor de ruimtelijke impact van de uitbreiding beperkt is. De toevoeging leidt bovendien tot een kwaliteitsverbetering van het terrein, doordat een functioneel ondergeschikte en rommelige situatie wordt vervangen door een passende invulling die aansluit bij de functie en uitstraling van het geheel. Wij zijn van mening dat de uitbreiding ruimtelijk aanvaardbaar is.

1.6 Het Planoverleg Cultuurhistorie Gelderland en de commissie Omgevingskwaliteit hebben positief gereageerd op de plannen

Op 24 maart jl. zijn de plannen van het museum op locatie (Markt 18) besproken in het Planoverleg Cultuurhistorie Gelderland. Dit overleg is bedoeld om ideeën en voornemens voor ingrijpende wijzigingen aan rijksmonumenten in een vroeg stadium af te stemmen met de provincie, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monumentenwacht Gelderland en het Gelders Genootschap. De adviseurs hebben positief gereageerd op de plannen en een aantal adviezen meegegeven. Op basis daarvan dient het plan nader te worden uitgewerkt. Het verslag van de bespreking is te vinden in bijlage 8. De definitieve adviezen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Gelders Genootschap volgen na de officiële adviesaanvraag van de gemeente.

Aansluitend daarop is op 9 april de ontwikkeling besproken in het besloten deel van de commissie Omgevingskwaliteit. De commissie spreekt in het overleg brede waardering uit voor het plan.

Het ontwerp wordt gezien als een sterke, samenhangende visie met respect voor historie en oog voor toekomstig gebruik. Er zijn weliswaar aandachtspunten op detailniveau en in de praktische uitwerking, maar geen fundamentele bezwaren. Het advies van de commissie Omgevingskwaliteit is als bijlage 9 opgenomen.

2.1 Parkeren van bezoekers op eigen terrein van het museum is niet wenselijk.

Het Onderduikmuseum heeft een verzoek ingediend (zie bijlage 10) om af te mogen wijken van de parkeernorm zoals vastgelegd in de Beleidsregel parkeernormen gemeente Aalten. Volgens deze beleidsregel moet het museum met de omvang van ongeveer 1.800 m2 beschikken over 9 parkeerplaatsen. Op het eigen terrein achter het museum parkeren al heel lang geen bezoekers meer, alleen een aantal medewerkers van buiten Aalten. In theorie is er ruimte voor zo'n 10 auto's, maar dit is geen geschikte locatie voor bezoekers. Men moet omrijden via de Prinsenstraat en kan het terrein dan alleen bereiken via een smalle toegang. Wat ons betreft een onwenselijke situatie die alleen maar voor verkeersproblemen en mogelijk extra parkeerdruk op de Prinsenstraat zorgt. Bewoners hebben hun zorgen al geuit over de parkeerdruk in hun straat, iets dat we niet moeten verergeren door museumbezoekers naar deze straat te leiden. Wij stellen dan ook voor om akkoord te gaan met het afwijken van de parkeernorm en, net als nu, bezoekers via de website van het Onderduikmuseum te verwijzen naar de openbare parkeerplaatsen in en rondom het centrum. Op de website worden daarnaast diverse opties voor reizen met het openbaar vervoer vermeld. Medewerkers kunnen, net als in de huidige situatie, nog wel op het terrein aan de achterkant parkeren. Hiervoor is een beperkt aantal van 3 à 4 parkeerplaatsen nodig.

2.2 Het terrein achter het museum kan een voor iedereen toegankelijke groene oase worden.

Door het beperken van het parkeren op het terrein achter het museum ontstaat meer ruimte voor groen. Dit gebied is nu erg versnipperd en wat rommelig. Er ligt een gemeentelijke groenstrook, een volledig betegeld achterterrein van het appartementsgebouw aan de Prinsenstraat (De Woonplaats), een oude kinderspeelplaats van de gemeente en terrein van het museum. Het museum wil hier graag samen met de gemeente en De Woonplaats een integraal plan voor een aantrekkelijke groene oase van maken. Het historische en agrarische karakter met moestuinen zoals zich dat vroeger vanuit het buitengebied uitstrekte tot de Prinsenstraat, kan daarvoor de inspiratiebron zijn. Het museum heeft al eens een eerste opzet gemaakt (zie bijlage 11) die in maart vorig jaar met de aanwonenden en De Woonplaats is besproken. Men was toen enthousiast over de ideeën. Ook wij zijn positief en zien hier mogelijkheden om bijvoorbeeld aan te sluiten bij het project Beweegvriendelijke leefomgeving. Men wil graag in elke kern een aantal 'sterlocaties' realiseren en deze locatie is daar heel geschikt voor. In het centrum van Aalten zijn verder weinig mogelijkheden voor spelen, dus dit is een uitgelezen kans om midden in het centrum iets moois te realiseren.

Dit betekent wel dat het gebied goed toegankelijk moet zijn voor iedereen. Zoals al aangegeven is een ontsluiting via de Landstraat als vervanging van de ontsluiting via de Markt (Frerikspad) een goede optie. Wij gaan dan wel uit van een volwaardige, openbaar toegankelijke ontsluiting die er ook als zodanig uitziet. We stellen voor om de mogelijkheden hiervoor met het Onderduikmuseum te bespreken en gezamenlijk met omwonenden en De Woonplaats te kijken naar een inrichtingsplan voor de groene oase inclusief de ontsluiting richting de Landstraat.

3.1 Garantstelling is niet gebruikelijk en brengt risico's met zich mee.

Voor het Onderduikmuseum worden door de gemeente subsidie(s) aangevraagd. Het museum heeft aan ons gevraagd of het mogelijk is dat de gemeente garant staat voor de restbetaling van subsidies. In de regel wordt circa 80% van toegekende subsidiebedragen bij ontvangst door de gemeente doorbetaald aan de belanghebbende van het project, in dit geval het Onderduikmuseum. De overige 20% wordt na realisatie en vaststelling van de subsidie uitgekeerd. Dit betekent dat het Onderduikmuseum het laatste deel van het te ontvangen subsidiebedrag (20%) moet voorschieten, iets waarvoor de middelen mogelijk niet toereikend zijn.

De Notitie garantstelling geldleningen (vastgesteld door de raad op 16 december 2025) geeft aan dat het uitgangspunt is om bij directe garantstelling de financiële risico's te vermijden. In het geval de gemeente het resterende deel (20%) van de mogelijk te ontvangen subsidies al doorbetaald aan het Onderduikmuseum loopt de gemeente een financieel risico. De definitieve subsidie wordt pas toegekend als het project is gerealiseerd en is voorzien van een accountantsverklaring. Tegenover de te ontvangen subsidie staat cofinanciering. De verhouding van de subsidie ten opzichte van de te verwachte kosten wordt vooraf bepaald met daarbij een maximumbedrag. Als de werkelijke kosten lager uitvallen dan in eerste instantie bij de subsidieaanvraag is ingediend, dan zal het daadwerkelijke subsidiebedrag ook lager uitvallen. Hierbij loopt de gemeente ook een risico.

Daarbij is in de Notitie garantstelling geldleningen opgenomen dat de gemeente in uitzonderlijke gevallen garant kan staan maar wel onder bepaalde voorwaarden. Hiervoor zijn een aantal uitgangspunten opgesteld. Onder andere wordt nagegaan of de aanvrager pogingen heeft gedaan om het benodigd bedrag te verlagen door zelfwerkzaamheid en /of sponsoring en moet de aanvrager kunnen aantonen dat gemeentegarantie door minimaal 2 bancaire instellingen verplicht wordt gesteld voor het afsluiten van een geldlening. Dit in het geval de eigen middelen van het Onderduikmuseum niet toereikend zijn en er een geldlening moet worden afgesloten. Daarnaast zullen de financiële jaarstukken worden beoordeeld en zijn er voorwaarden verbonden aan een mogelijke garantstelling. Het is niet aannemelijk dat het Onderduikmuseum aan de opgestelde uitgangspunten zal kunnen voldoen.

Gezien de risico's en de uitgangspunten in de Notitie garantstelling geldleningen, stellen we voor het verzoek tot garantstelling af te wijzen. We kunnen wel helpen met een andere financiële vraag van het museum, namelijk of het mogelijk is per fase leges te betalen. Het museum gaat namelijk een vergunningaanvraag doen voor de hele planontwikkeling, maar voert vervolgens de werkzaamheden gefaseerd uit. Het zou fijn zijn als de leges dan ook gefaseerd betaald kunnen worden. Hiervoor zijn wel mogelijkheden. Zodra er duidelijkheid is over de hoogte van de leges en de fasering van de werkzaamheden gaan we in overleg met het museum kijken wat er precies geregeld kan worden.

Kanttekeningen

1.1 Het onttrekken aan de openbaarheid is een bevoegdheid van de gemeenteraad.

Als het plan gerealiseerd is, is het Frerikspad niet meer vanaf de Markt toegankelijk. De toegang wordt verlegd naar de Landstraat waar via de steeg achter Markt 18 het achterterrein en de Prinsenstraat bereikt kan worden. Het onttrekken van een weg (of in dit geval een pad voor langzaam verkeer) aan de openbaarheid is een bevoegdheid van de gemeenteraad. Dit is geregeld in artikel 9 van de Wegenverkeerswet. Tegen het besluit kunnen zienswijzen worden ingediend. Pas daarna kan een

definitief besluit worden genomen. Er kan dus nu nog niet met zekerheid worden gezegd dat verlegging van een deel van het Frerikspad daadwerkelijk lukt, ook gaat er de nodige tijd overheen voordat er een definitief besluit ligt.

Wat zijn de financiële consequenties van dit besluit?

1.1 Geen financiële consequenties voor nu, maar mogelijk wel bij de verdere uitwerking van het terrein achter het museum.

Dit besluit heeft vooralsnog geen financiële consequenties. Voor de herinrichting van het terrein achter het museum waar de gemeente ook voor een deel eigenaar is van de grond, wordt in samenspraak met het Onderduikmuseum en De Woonplaats een integraal plan gemaakt. Dit brengt mogelijk ook kosten met zich mee voor de gemeente. De kosten worden gedekt uit bestaande budgetten.

Met wie is waarover afgestemd?

Mens en Samenleving: Romie Wisselink. Overlegpunt: subsidies.

Mens en Samenleving: Saskia Schmidt. Overlegpunt: erfgoed en cultuur

Informatievoorziening: Lucinda Berendsen. Overlegpunt: financiën.

Bestuursondersteuning en veiligheid: Gerdienke Graven. Overlegpunt: communicatie

Openbare Ruimte: Rick ter Braak. Overlegpunt: ontwerp, vergunningen.

Openbare Ruimte: Simone Lammers. Overlegpunt: commissie Omgevingskwaliteit

Openbare Ruimte: Rob Pardijs/Christine Witman. Overlegpunt: parkeren

Openbare Ruimte: Wilco Groot Roessink. Overlegpunt: Openbare ruimte

Openbare Ruimte: André Nijhuis

Projecten en Opgaven: Gertjan Sikking

Participatie en draagvlak

Het Onderduikmuseum is al jaren bezig met de planvorming en betrekt waar nodig instanties, omwonenden en bedrijven. In 2021 heeft het museum zowel het college als de gemeenteraad geïnformeerd over het voornemen om te vernieuwen. In die periode, maar ook op een aantal momenten daarna is de commissie Omgevingskwaliteit geïnformeerd. De buurt en De Woonplaats zijn in maart vorig jaar geïnformeerd over de plannen inclusief een nieuwe toegang van het Frerikspad aan de Landstraat. Bewoners waren positief over de groene inrichting van het terrein achter het museum, maar hebben zorgen geuit over de parkeerdruk in de Prinsenstraat. Om tot een goed, gedragen voorstel voor de herinrichting van het achterterrein te komen, willen we graag dat dit gezamenlijk (museum, omwonenden, De Woonplaats en de gemeente) wordt opgepakt. Na besluitvorming zullen we dit voornemen met het museum bespreken.

Vervolgstappen en planning

Naast de planontwikkeling is het museum inmiddels gestart met de na-isolatie van het dak van Markt 12. Als dit klaar is, kan begonnen worden met de inrichting van Onderduikmuseum Junior op de zolder van Markt 12. De opening hiervan staat gepland voor 31 maart 2027. Wat betreft de planontwikkeling wil men op korte termijn de vergunningaanvraag indienen, waarna gestart kan worden met de verbouwing en verduurzaming van Markt 18 en realisatie van de verbinding van Markt 18 met het bestaande museumcomplex. Tegelijkertijd wordt gewerkt aan de nieuwe exposities en de Escaperoom 2.0. Daarna is de verduurzaming, restauratie en multifunctioneel maken van de dorpsboerderij gepland, net als de uitbreiding van de expositieruimte. Eén en ander gebeurt in fasen op basis van plannen van aanpak met planning en financiële dekking. In juni 2028 is de heropening van het vernieuwde Onderduikmuseum gepland, de Vereniging Nationaal Onderduikmuseum bestaat dan 100 jaar.

Wij wachten de vergunningaanvraag van het museum af en zullen deze dan op de gebruikelijke wijze in behandeling nemen. De gemeenteraad moet nog besluiten over de onttrekking aan de openbaarheid van een deel van het Frerikspad, hiervoor zal binnenkort een afzonderlijk voorstel aan u worden voorgelegd. Eind september kan de raad hierover dan een besluit nemen.

Communicatie

Gemeente en Onderduikmuseum willen gezamenlijk optrekken in de communicatie over dit besluit. We zijn daarom in overleg met het museum voor de organisatie van een gezamenlijk persmoment op de locatie zelf (Markt 18). Burgemeester Stapelkamp is daarbij de woordvoerder namens de gemeente. Concreet nemen we de volgende stappen:

- **Woensdag 27 mei voorafgaand aan de publicatie** ontvangen de direct omwonenden van het museum een brief. Hierin lichten we het besluit toe en gaan we in op het vervolgproces. Het museum informeert op datzelfde moment haar eigen medewerkers en vrijwilligers.
- **Daarna** delen we het collegebesluit aangevuld met een persbericht met de pers en op onze eigen kanalen.
- Op **donderdag 28 mei** geven we een toelichting tijdens een gezamenlijk persmoment met het museum.